

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Тищенко Ю.В., здобувач

Інститут законодавства Верховної Ради України

У статті здійснено аналіз положень Конституції України на предмет наявності правових норм, які забезпечують права споживачів та сформульовані пропозиції щодо їх вдосконалення.

Ключові слова: споживач, права споживачів, забезпечення прав споживачів.

Тищенко Ю.В. ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ В КОНСТИТУЦИИ УКРАИНЫ / Институт законодательства Верховной Рады Украины, Украина

В статье осуществлен анализ положений Конституции Украины на предмет наличия в ней правовых норм, которые обеспечивают права потребителей, а также сформулированы предложения по их усовершенствованию.

Ключевые слова: потребитель, права потребителей, обеспечение прав потребителей.

Tyshchenko Y.V. ISSUES OF THE PROVIDING OF RIGHTS FOR CONSUMERS IN CONSTITUTION OF UKRAINE / Institute of legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Ukraine

In the article the analysis of provisions of Constitution of Ukraine is carried out for the purpose a presence in it legal norms which provide rights for consumers, and also suggestions are formulated on their improvement.

Key words: consumer, rights for consumers, providing rights of consumers.

Конституційно-правове регулювання забезпечення прав споживачів передбачає наявність відповідної нормативно-правової бази. Нині її складають Конституція, закони, міжнародні договори України і підзаконні нормативно-правові акти: укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади тощо.

Чільне місце серед зазначених нормативно-правових актів посідає Конституція України, що є невід'ємною частиною чинного права. У даному випадку мова йде про інтеграцію конституційних положень у соціальну практику, тобто про конституціоналізацію всієї системи суспільних відносин. Поряд із цим важливою проблемою є взаємодія і сполучення норм Конституції і поточних законів, спрямованих на забезпечення прав споживачів, оскільки такі взаємодія і сполучення становлять невід'ємну рису правового регулювання.

Загальній проблемі конституційного забезпечення прав людини і громадянина у своїх роботах приділяли увагу такі вчені як Пушкіна О.В., Бобровник С.В., Заворотченко Т.М. та інші, але дослідження питання конституційних основ забезпечення прав споживачів до цього моменту було відсутнє. На нашу думку, розгляд зазначеної проблеми має велике значення для належного забезпечення прав споживачів.

Тому завданням даної статті є дослідження конституційних основ забезпечення прав споживачів.

Конституція України є Основним Законом нашої держави. Поняття «основний закон», насамперед, означає, що конституція регулює не всі, а лише основні, принципові суспільні відносини, що є базою для розвитку інших. Як слушно зазначалося в науковій літературі, Конституція не може вмістити в себе весь зміст конституційного права. Тому в ній містяться «основи основ» [1, 74].

Поняття «основний закон» також означає, що конституція є юридичною базою для інших нормативно-правових актів та має вищу юридичну силу. Про це, зокрема, сказано в статті 8 Конституції України.

Будь-яке конституційне положення володіє нормативністю і є прямо діючою правовою нормою. Конституція прямо здійснює регулюючий вплив на суспільні відносини. Іншими словами, під дією конституційних норм у цьому сенсі розуміється регулюючий вплив Конституції на суспільні відносини, що може здійснюватися як безпосередньо – лише конституційними засобами, а також спільно з іншими правовими нормами, що в даному випадку частіше всього визначають процедуру здійснення норм Основного Закону, так і опосередковано – після попередньої їхньої конкретизації в інших законодавчих актах.

Це повною мірою стосується і питання забезпечення прав споживачів.

Варто зауважити, що про необхідність конституційного регулювання забезпечення прав споживачів йшлося ще до прийняття чинної Конституції України.

Так, у розділі III «Громадянське суспільство і держава» Концепції нової Конституції України, схваленої Постановою Верховної Ради Української РСР від 19 червня 1991 року № 1213-ХІІ, передбачалося, що плюралізм та рівноправність форм власності обумовлюють зміст основних принципів господарювання, зокрема, захист прав та інтересів споживача [2].

У Конституції України, прийнятій Верховною Радою України 28 червня 1996 року, уперше на конституційному рівні згадуються права споживачів. Вона визначає важливі для споживачів базові правові засади.

Зокрема, згідно із статтею 42 Конституції України держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Стаття 50 Основного Закону передбачає, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Права споживачів забезпечуються іншими, закріпленими Конституцією України, правами.

Стаття 22 містить досить важливе положення про те, що конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав. Безумовно, що це стосується і захисту прав споживачів.

Важливою для визначення статусу споживачів - іноземців та осіб без громадянства в Україні є стаття 26 Конституції, відповідно до якої іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

У статті 47 Основного Закону передбачено, що кожен має право на житло, забезпечене обов'язком держави створити умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Реалізуючи це право, особа стає учасником споживчих правовідносин і реалізовує свої споживчі права.

За статтею 48 Конституції України кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Серед суспільних відносин, на регулювання яких спрямована дана конституційна норма, значний обсяг складають саме споживчі відносини.

Стаття 49 Основного Закону встановлює, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Хоча дана стаття передбачає, що у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно, у нашій державі функціонують заклади охорони здоров'я, засновані на приватній формі власності. Про таку можливість йдеться в Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 66 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» (справа про платні медичні послуги) від 25 листопада 1998 року № 15-рп/98 [3] та Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) 29 травня 2002 року № 10-рп/2002 [4].

Особи, що користуються послугами закладів охорони здоров'я, заснованих на приватній формі власності, вступають у споживчі відносини і стають споживачем медичних послуг. Із

впровадженням страхової медицини коло споживчих відносин, що регулюються статтею 49, буде лише розширюватися.

Відповідно до статті 53 Конституції України кожен має право на освіту. При цьому освітні послуги можуть надаватися не лише безоплатно, що стосується державних і комунальних навчальних закладах, а й на платній основі, зокрема, приватними навчальними закладами. Про це йдеться і в Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти) від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004 [5]. Отримуючи освітні послуги в приватних навчальних закладах на платній основі, особа вступає у відповідні споживчі відносини у статусі споживача.

У пункті 1 частини першої статті 92 Конституції закріплено вимогу визначати виключно законами України права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина. Викладені положення звужують можливості правового регулювання забезпечення прав споживачів підзаконними актами.

Для забезпечення захисту прав споживачів важливе значення має стаття 55 Конституції, яка визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом і кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Згідно з цією статтею кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, а після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Частина четверта цієї статті надає право кожному будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

За статтею 57 Конституції кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними. Зазначена стаття повністю стосується і споживачів, до відома яких мають бути доведені закони та інші нормативно-правові акти, що визначають їх права та обов'язки.

Принагідно зауважимо певну неузгодженість між положенням цієї статті про те, що права і обов'язки громадян можуть визначатися не лише законами, а й іншими нормативно-правовими актами, та положенням пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України, відповідно до якого права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина визначаються виключно законами України.

Також, згідно з положенням статті 59 кожен має право на правову допомогу. Стосовно споживачів тут буде доречно згадати Хартію захисту споживачів, прийняту на 25 сесії Консультативної Асамблеї Європейського Союзу в 1973 році (резолюція № 543), згідно з якою держава зобов'язана забезпечити споживача кваліфікованим юридичним захистом і активно допомагати йому. Держава повинна проявляти особливу турботу про те, щоб ефективний захист споживачів і допомога їм надавалися всім прошаркам населення [6].

Частина перша статті 157 Основного Закону визначає, що Конституція не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, у Конституції України закріплено важливі положення з різноманітних аспектів забезпечення прав споживачів, які конкретизовані в інших законодавчих актах.

Наведене підтверджує, що положення Конституції України є основоположною складовою нормативно-правової бази з питань забезпечення прав споживачів. Водночас, на нашу думку, деякі з них, що безпосередньо стосуються забезпечення прав споживачів, потребують вдосконалення.

Зокрема, це стосується частини четвертої статті 42 Основного Закону України, згідно з якою держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності організацій споживачів. Аналогічне положення містилося і в частині третій статті 47 проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстр № 4290 від 31.03.2009), поданого на розгляд парламенту Президентом України (22 жовтня 2009 року цей проект було Верховною Радою України відхилено).

У наведених положеннях поняття «продукція» та «послуги і роботи» закріплено як різні, не зіставлені категорії. Крім того, у них не вживається термін «товари». Водночас, у міжнародному приватному праві послуги і роботи розуміються як різновиди продукції.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне під час подальшого здійснення конституційної реформи внести зміну до частини четвертої статті 42 Основного Закону, передбачивши, що держава здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції (товарів, послуг, робіт).

Певне зауваження є і стосовно терміну «організацій споживачів», що вживається у коментованій статті Основного Закону. На наш погляд, більш слушним було б застосувати у даному випадку поняття «громадських організацій споживачів», враховуючи зміст частини першої статті 36 Конституції України, відповідно до якої громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Потребує вдосконалення, на наш погляд, і положення частини другої статті 50 Конституції України, за якою кожному гарантується право вільного доступу до інформації про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення.

По-перше, незрозуміло, чому гарантується право вільного доступу до інформації про якість лише харчових продуктів і предметів побуту. У законопроекті № 4290, про який йшлося вище, було зроблено спробу доповнити цей перелік, включивши до нього житло. Однак, на нашу думку, такого доповнення недостатньо. Вважаємо, що Основним Законом кожному має гарантуватися право вільного доступу до інформації про якість будь-якої продукції (товарів, послуг, робіт). До речі, саме так ставиться питання у згаданій вище Хартії захисту споживачів, прийнятій на 25 сесії Консультативної Асамблеї Європейського Союзу у 1973 році (резолюція № 543), та Керівних принципах захисту інтересів споживачів, прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН 9 квітня 1985 року (резолюція 248) [7].

По-друге, як гадаємо, Конституція має гарантувати право вільного доступу до інформації не лише про якість, а про продукцію взагалі, що, безумовно, включає і інформацію про її якість. Адже крім інформації про якість споживач, на наш погляд, повинен мати право отримати інформацію про властивості продукції (товарів, послуг, робіт) взагалі. Такий підхід, як вважаємо, узгоджується з положенням частини першої статті 9 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, згідно з яким всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Принагідно зауважимо, що вживання у наведеному положенні Закону України «Про інформацію» терміну «громадяни України» не узгоджується з конституційним положенням, за яким право вільного доступу до інформації гарантується кожному, тобто громадянам України, іноземцям та особам без громадянства.

Важливість вдосконалення конституційних положень з питань забезпечення прав споживачів полягає в тому, що Основний Закон є юридичною базою для поточного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хабриева Т.Я. Теория современной конституции / Т.Я. Хабриева, В.Е. Чиркин. – М.: Норма, 2005. – 320 с.

2. Про Концепцію нової Конституції України : Постанова Верховної Ради Української РСР від 19.06.1991 р., № 1213-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 35. – Ст. 466.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 66 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» (справа про платні медичні послуги) від 25.11.1998 р., № 15-рп/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 50. – С. 119.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29.05.2002 р., № 10-рп/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 23. – Ст. 1132.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти) від 04.03.2004 р., № 5-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 11. – Ст. 674.
6. Хартія захисту споживачів, прийнята на 25 сесії Консультативної Асамблеї Європейського Союзу у 1973 році : (резолюція № 543) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zonazakona.ru44КБ>.
7. Керівні принципи захисту інтересів споживачів, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 9 квітня 1985 року: (резолюція 248) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consumerinfo.org.ua/must_know/articles_rights/detail.php?ID=4156

УДК 340.12

ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Терещук М.М., старший викладач

Білоцерківський національний аграрний університет

Долгий О.А., начальник науково-дослідного відділу

Національний університет державної податкової служби України

У статті на основі аналізу праць філософів різних історичних епох, починаючи з часів Античної Греції і закінчуючи ХІХ століттям, розглядаються форми державного правління. За результатами дослідження пропонуються розгорнуті висновки.

Ключові слова: держава, форми правління, організація державної влади, управління.

Терещук Н.Н., Долгий А.А. ФОРМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРАВЛЕНИЯ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ / Белоцерковский национальный аграрный университет, Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Украина.

В статье на основе анализа трудов философов разных исторических эпох, начиная со времен Античной Греции и заканчивая ХІХ веком, рассматриваются формы государственного правления. По результатам исследования предлагаются развернутые выводы.

Ключевые слова: государство, формы правления, организация государственной власти, управление.

Tereshchuk M.M., Dovgy O.A. FORMS OF STATE MANAGEMENT: HISTORICAL AND LEGAL ASPECT / Belotserkovsky national agrarian university, National university of the state tax service of Ukraine, Ukraine.

There is the analysis of philosophers' works since Ancient Greece till ХІХ century in the article. The author considers the forms of state management in his work. The broadened conclusions are proposed in the article as results of investigation.

Key words: state, forms of rule, organization of state power, management.